

Városunk

Budapesti Honismereti Híradó

V. évfolyam 1. szám

2002. április

A főváros múzeuma Budapesti Történeti Múzeum

Gótikus terem Zsigmond király idejéből

A Magyar Nemzeti Múzeumhoz hasonlóan Budapest múzeuma is egy mecénásnak köszönheti alapítását. Enea Lanfranconi 1887-ben 337 várostörténeti képből álló gyűjteményét ajánlódékozta a fővárosunknak. Budapest közgyűlése még ugyanebben az évben határozatot hozott a főváros története szempontjából fontos tárgyi anyagok folyamatos gyűjtéséről, mellyel

Toldy László főlevéltárnokot bízták meg. A gyűjtemény anyaga a nagyközönség számára az 1896. évi millenáris kiállításon mutatkozott be elsőként.

A nagy sikerre való tekintettel a kiállítás fővárosi pavilonjában elhelyezésre került anyagnak 1899-ben Fővárosi Múzeum elnevezésű bemutatkozó kiállítására került sor, majd 1907-ben (Folytatása a 3. oldalon.)

Nemzeti Múzeum Életkép a hőskorból

Jakobinus vonzódását fedezni és rejtteni tért Széchenyi Ferenc gróf kiscenki kastélyába. Mozgékony elméje azonban sokoldalú kapcsolataira építve, egy nemzeti téka összegyűjtésére készítette. Hamarosan visszatérhetett a közéletbe, 1798-tól Somogy vármege főispánja, 1800-tól a Hétszemélyes Tábla tagja. Pesti tartózkodását két ingatlana szolgálta. A Reáltanoda utcai helyén az Eötvös József Gimnáziumot találjuk. A Papnövelde utcáin pedig most az Apácai Csere János Gimnázium áll. 1802. november 25-én kelt alapi

tölevélben a köznek ajánlotta gyűjteményét, egy eljövendő Nemzeti Múzeum keretében, Széchenyi Könyvtár elnevezéssel, amelyhez szobor, kép és éremtárát is társította. Az új közgyűjtemény először a volt Pálos kolostor Papnövelde utcai épületében kapott szállást. 1807-ben az Egyetemi templom másik oldalán lévő Királyi Egyetem fogadta be. 1814-től pedig a Nemzeti Múzeum mai helyén álló egyemeletes Batthyány kastély lett véglegesnek szánt otthona. Közben a hazánkat is fenyegető fran-

(Folytatása a 6. oldalon.)

A pálos rendház, a Széchenyi Országos Könyvtár első otthona (Eötvös Loránd utca)

A Budapesti Honismereti Társaság 2000. évi májusi közgyűlésén jóváhagyta az első magyar közgyűjtemény alapításának kétszáz éves jubileuma tiszteletére egy budapesti hatókörű forrásgyűjtő pályázat kiírását. Ennek legfőbb célja a főváros és elődeleplülése történeti múltja

Budapest múltjának emlékei

Dokumentumgyűjtés a fővárosban

fontosságának hangsúlyozása, a lokálpatriotizmus erősítése és a kerületi helytörténeti gyűjtemények muzeális anyagainak ellentételezés nélküli gyarapítása volt.

Egyeztetésektől a sajtóig

Elkészült 2000. októberére a pályázati kiírás terveze- te. Első „csiszolására” két fázisban – 2000. év decem- bere végéig – a kerületi

helytörténeti gyűjtemények/múzeumok igazgatói vállalkoztak. Javaslatuk 2001. januárjában került egyeztetésére a fővárosi nagy közgyűjtemények (Budapest Főváros Levéltára, Budapesti Történeti Múzeum, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteménye) képviselői- (Folytatása a 6. oldalon.)

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár címerében látható 1904-es szám utal az alapítás évére. Ezt az évszámot találjuk a kézikönyvekben, érthető, ha a könyvtár mai munkatársai már javában készülődnek is a közelgő centenárium megünneplésére. E dátum elfogadottsága azonban inkább alapszik a könyvtár életében az idő tájt színre lépő, később névadóvá váló tudós-könyvtáros jogos tiszteletén, semmint a történeti tények iránti feltétlen ragaszkodáson.

A könyvtár története ugyanis korábbi időkre nyúlik vissza. Budapestnek ezt megelőzően két, kezdetben hivatali jellegű könyvtára is volt. Az egyik az 1870 óta fennálló Fővárosi Statisztikai Hivatalban jött létre, és vált a század végére Kőrösy József igazgató elképzelései szerint modern társadalomtudományi kutatói könyvtárrá. A másik a Fővárosi Levéltárban formálódott Toldy László főlevéltárnok irányítása alatt. Utóbbi egy hagyományosabb kultúra-képen nyugvó, általános gyűjtőkörű, városi közkönyvtárrá szerette volna fejleszteni gyűjteményét. A két eltérő koncepció és személység között heves rivalizálás indult meg, amelynek végső tétje az volt, hogy vajon melyik könyvtár olvasztja be magába a másikat. Az 1893 és 1902 közötti évek Toldynak kedveztek: ekkor a levéltár könyveibe üthették be a ma is látható „Fővárosi Könyvtár”, illetve „Budapest fő- és székvárosi könyvtára” feliratú pecséteket. E könyvtár 1899-től a Váci utcai Új Városháza épületében a nagyközönség előtt is nyitva állt. látogatottsága 1902-re felülmúlta Akadémia könyvtáráét és a Széchényi Könyvtárét is.

1903-ban január 21-én a városatyák mégis úgy dön-

Könyvtári história

töttek, hogy a két könyvtár a Statisztikai Hivatal alá rendelve egyesítsék, és gyűjtőköre a közigazgatás, a statisztika és Budapest történetére korlátozódjék. Mint-hogy korábban a levéltárban működő fővárosi könyvtárat a Fővárosi Múzeummal együtt kívánták elhelyezni,

Budapest könyvtára (az Árpád Gimnázium tanulóinak – Mód András, Szomor Dániel, Pápai Simon – a közgyűjteményi vetélkedőre készített anyagából)

ez az ellenkező érvényű határozat egyben döntött abban a kérdésben is, hogy egységes vagy specializált várostörténeti gyűjteményrendszer jöjjön-e létre Budapesten. A fordulat mögött a későbbi polgármester, az ekkor még tanácsnok Bárczy István állt, aki szerint a széles nagyközönséget kiszolgáló közkönyvtár megteremtéséhez még nem állnak rendelkezésre a szükséges források, viszont az egyre szerteágazóbb városigazgatási feladatokhoz értő hivatalnokgárda képzéséhez a főváros által fenntartott szakkönyvtárnak kell biztosítania a szellemi háttérrel.

1904 májusában Kőrösy korábbi tanítványa, Szabó Ervin kapja meg a főváros első önálló könyvtárosi állását. A Városháza Károly körúti szárnyában már 1903-ban megnyitott új könyvtár társadalomtudományi karaktere Szabó Ervin működése alatt tovább

erősödött, és hozzáértő munkatársi gárdája, korszerűsített katalógusa, bibliográfiai és egyéb kiadványsorozatai révén kiemelkedő szakmai színvonalat ért el.

1910-re megérlelődni látszottak a feltételek a municipális jellegű könyvtár nyilvános közművelődési könyvtárrá fejlesztéséhez, amire a 1911. július 5-én a közgyűlés is áldását adta. Szabó Ervin szakmai programja alapján Lajta Béla építész készített terveket előbb a mai Köztársaság, majd a Kálvin térre, kezdetben egy Népházzal (kulturházzal), majd egy múzeum vagy egy galéria helyiségei-

vel párosított könyvtárépület megvalósítására. Eközben a helyhiánnyal küszködő könyvtár bezárásra kényszerült, és „ideiglenesen” (végül is 1931-ig) a Károlyi utca 8-10. alatti régi iskolaépületbe költözött. Az új közművelődési palota ügye végül fennakadt az ellenérdekelt közgyűlési tagok ellenállásán, a háború kitörésével pedig végképp lekerült a napirendről. A várakozás évei alatt jut viszont hozzá a könyvtár a mindmáig legértékesebb állományokat jelentő Szúry-, Ballagi-, Zichy-, Hentaller-féle magángyűjteményekhez. Ekkor hozzák létre az önálló Budapest Gyűjteményt is. A Vág utcában, az Almásy téren, a Százados úton pedig megnyílnak az első valóban public library típusú fiókkönyvtárak.

Városunk könyvtárának központja 1931-től működik az e célra megvásárolt Wenckheim-palotában. E palota restaurálása tavaly ősszel fejeződött be. A hozzáépített új szárnyakkal csaknem megkétszereződött alapterületű, korszerűen felszerelt közkönyvtár azóta naponta két-három ezer látogatót fogad. És bár az évfordulós megemlékezések kiindulópontja a fentiek értelmében 1870, 1893, 1899, 1903, 1904 vagy éppen 1911 is lehetne, a valódi ünnep ennek az új létesítménynek és a fővárost behálózó fiókkönyvtárszer most megkezdett korszerűsítésének a sikere lesz.

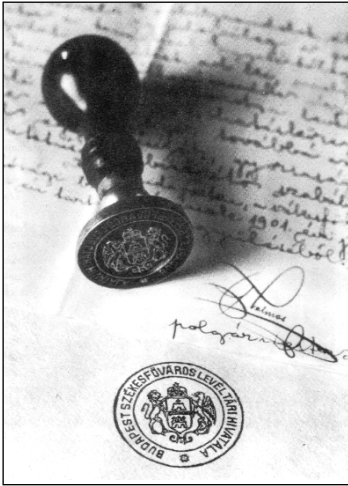
Sándor P. Tibor

Tisztelettel emlékezünk a hosszú szenvedés után 2002. március 2-án elhunyt Kertész Tiborra, a Budapesti Honismereti Társaság tagjára. Kezdeményezője, megalapítója, majd titkára lett az 1995-ben alapított Csepeli Helytörténeti és Városszépítő Egyesületnek. Nagy gondot fordított a kerület értékeinek feltárására és megőrzésére. Elkészítette a csepeli szobrok, emlékművek és emléktáblák

Kertész Tibor (1930–2002)

jegyzékét. Közel négyezer darabos fotógyűjtemény maradt utána. Számos kiállítás, városnéző séta, múzeumlátogatás nem valósult volna meg nélküle. Szerény ember volt, sosem toladott az első „sorba”. Csak akik ismerték, azok tudták felmérni önzetlen, megbízható és alapos munkája jelentőségét. Csepel lokálpatriótáját március 13-án kísérhetjük utolsó útjára. Emlékét kegyelettel őriztük.

A levéltár története a török alóli felszabadulást követően kísérhető csak nyomon; az azt megelőző időszakból csupán néhány oklevéllel rendelkezünk.

A levéltár pecsétje (1901)

A szabad királyi jogukat 1703-ban visszanyert városok tanácsai és polgárai számára létfontosságú, a különféle szabadalmakra és kötelmekre vonatkozó dokumentumok egyes iratsorozatait kezdetben a városi jegyző, majd a század második felétől fogva már ki nevezett archivárius kezelte. A levéltáros a városi tanács által rögzített hivatali

Budapest Főváros Levéltára

utasítások alapján végezte munkáját.

A három város 1873-ban történt egyesítését követően megalakult levéltári hivatal élén a közgyűlés által élethossziglan választott főlevéltárnok állott, akivel szemben 1885-től elvileg már tudományos követelményeket is támasztottak. A hivatal azonban – a törvényhatósági bizottság közgyűlési jegyzőkönyveinek, szabályrendeleteinek és az alapítványok alapító okiratainak szerkesztésén és kiadásán túlmenően – lényegében központi irattári funkciókat látott el. A főváros vezetése a levéltár egész történetén végighúzó helyiség gondokon a hivatalok jórészenek a Központi Városházára költöztetésével igyekezett segíteni.

Noha 1902-ben a levéltárt tudományos jellegű szakhivatallá nyilvánították, s 15 évben állapították meg iratátvételi kötelezettségét a városházi központi szervek vonatko-

zásában, a tevékenység jellege – főként a szűkös létszámkeretek miatt – nem sokat változott. 1932-től az intézmény szerkesztésében látott napvilágot a Tanulmányok Budapest Múltjából, a főváros máig legszínvonalasabb helytörténeti periodikumja.

Súlyos veszteségek érték a levéltárat a II. világháború során: anyagának kb. egynegyede (többek között számos ügyosztályi irat, a jogbiztosító okmánytár, az egyesületi alapszabályok,

Bazilikai kényszerraktározás (1943–1991)

az anyakönyvi másodpéldányok gyűjteménye, stb.) vált a lángok martalékává. A levéltár egészének pusztulását csupán az anyag zömének 1943-44-ben a Szent István Bazilika altemplomába történt elhelyezése akadályozta meg.

1950-ben – a többi törvényhatósági levéltárhoz hasonlóan – a fővárosi levéltárat is államosították, s a tanácsi szervek és a vállalatok vonatkozásában is kimondták illetékességét. 1968-ban az intézmény tanácsi kezelésbe került, s az 1970-es, '80-as években széleskörű kiadvány-politika folytatott, nemzetközi kapcsolatokat alakított ki.

A bazilikai kényszerraktározás az iratoknak a VIII., Leonardo da Vinci közti épületben való elhelyezésével 1989-1991-ben szűnt meg.

A tervek szerint a levéltár jelenleg öt részlegben lévő anyagának egységes elhelyezését a 2003. szeptemberében átadandó XIII., Teve utcai új épület biztosítja majd.

Horváth J. András

A főváros múzeuma

● folytatás az első oldalról

állandó várostörténeti kiállítás nyílt meg. Mintegy harminc év múlva már költözött a múzeum, ezúttal az óbudai egykori trinitárius (később Schmidt) kastélyba. Új helyén új nevet is kapott – 1936-tól mint a Székesfővárosi Történeti Múzeum volt felkereshető. Jelentősen bővült gyűjtőköre 1941-ben, amikor a Halászbástya középkori kőemléktára és a Fővárosi Múzeum Régészeti Intézete összevonásával megalakult a honfoglalástól 1868-ig terjedő időszakról foglalkozó középkori osztály.

Az ostrom után, 1945-ben az anyagok a régi budai városháza épületébe kerültek, Középkori Múzeum néven működött. Újabb költözések nélkül most már csupán a neve változott többször: először Művelődéstörténeti Múzeumként, később Vármúzeumként szerepelt.

Méltó helyére, a Budavári Palota E épületébe 1966-ban költözött be. Semmitmondó elnevezése helyett kis változással ekkor

visszakapta régi nevét: 1967-től napjainkig *Budapesti Történeti Múzeum*ként emlegetjük.

XIV. századi kápolna szentélye

Hozzá tartozik az Aquinumi Múzeum és Romterület, amely a néhai római polgárváros területén van.

Az itteni ásatásokat 1872-ben kezdték el, az első múzeumi épület Orczy Gyula tervei alapján 1894-ben készült el. Hasonló helyzetben van a Kiscelli Múzeum, amely korábban a főmúzeum székhelye is volt. Itt napjainkban az újkori várostörténeti és képzőművészeti anyagokat őrzik.

Rákospalota múzeuma

Néprajzi anyaggal indult

Munkacsoportot hozott létre 1958 őszén a Hazafias Népfront kerületi bizottsága, mely vállalta Rákospalota helytörténeti vonatkozású dokumentumainak gyűjtését, illetve annak tervszerű beindítását. A fővárosban harmadikként megalkuló helytörténeti gyűjtemény 1960. január 10-én kapott állandó helyet a Kossuth u. 39. sz. alatt, s hamarosan az egyik legnagyobb ilyen jellegű intézménye lett Budapestnek.

Kezdetben a település néprajzi anyagát (viselet, bú-

torzat, kerámia, mezőgazdasági eszközök) és a kismesterségek szerszámaikat, termékeit gyűjtötte a múzeum. Már ekkor célul tűzte ki a helyi képzőművészek alkotásainak gyűjtését. A kerületben lakott Madarász Viktor leánya, aki – saját, igen kvalitásos alkotásai mellett – több, az édesapjától származó festményt, személyes tárgyat, bútort is ajándékozott a gyűjteménynek.

A történészek a hatvanas évek elején megkezdték a település történetének tudományos földolgozását.

Egy-egy múzeumi évkönyvet adtak ki 1964-ben, 1966-ban. Közreműködtek 1969-ben a kerületi adattár megjelentetésében, 1974-ben pedig kiadták a máig egyetlen Rákospalota-Pestújhely tanulmánykötetet.

A nyolcvanas évek elejére a Kossuth utcai épület anynyira rossz állapotba került, hogy be kellett zárni, ki kellett üríteni, s a teljes gyűjteményt külső raktárakban kellett elhelyezni. Ez idő alatt különböző helyeken alkalmi, időszakos kiállításokat rendeztünk, s a gyűjtőmunka is tovább folyt. Az eredeti épületet – lévén az egykori falu egyik legrégebbi épülete – városképileg védetté

nyilvánították, ám pénzhány miatt végül is nem sikerült följújtani. 1991. novemberében – közel egy évtizedes kényszerszünet után – nyílt meg újra a múzeum jelenlegi helyén, immár nem Rákospalotán, hanem a XV. kerület egy másik településrészén, Pestújhelyen, egy akkor följújtott és lehetőségek szerint múzeumi célra átalakított régi óvodaépületben. Szervezeti szempontból a múzeum kezdetben a XV. kerületi Tanácshoz tartozott, majd a szintén tanácsai, 1990 után önkormányzati fenntartású XV. kerületi (ma: Csokonai) Művelődési Központozhoz kapcsolták.

Mojzes Ildikó

Lokálpatrióták kezdeményezése

Rákosmenti Helytörténeti Gyűjtemény

A fővárosi tanács és a Magyar Televízió Budapest „felszabadulásának” 25. évfordulója alkalmából, 1968 őszén nyilvános vetélkedőt hirdetett a budapesti kerületek között. A XVII. kerületi „Dózsa” Művelődési Házban (továbbiakban DMH) megalakult a „Rákosmenti Helytörténeti Bizottság”. Gőzerővel indult meg a helytörténeti anyagok felkutatása, gyűjtése és rendszerezése. Sokan mondták el élőlőszóval történelmi emlékeiket, melyek lejegyzésre kerültek. A munka eredményeként 1969. januárjában megjelent egy kiadvány, mely a vetélkedőre való felkészülést segítette. *„Ebben az összeállításban többször találkozunk (...) a RHGY rövidítéssel, mely (...) a Rákosmenti Helytörténeti Gyűjteményt jelenti”* (idézet a kiadvány bevezetőjéből). Ugyanitt olvasható, hogy az RHGY mintegy féléves múltra tekint vissza, gyűjtött anyagait

növekvő sorszámozással veszi lajstromba.

A vetélkedő a XVI. és XVII. kerület között 1969. április 2-án zajlott le, ahol kerületünk csapata nem jutott tovább. Mégis ennek az eseménynek köszönhető a mai több tízezres anyag kialakulása. A vetélkedő után együtt maradt lelkes lokálpatrióták létrehoztak a DMH keretei között egy helytörténeti klubot, melynek vezetői dr. Bartók Albert és Losó József voltak, életük végéig. Gyűjtés, előadások, publikálások jelzik a folyamatos munkát. A gyűjtési munka minden olyan írásos és fényképes anyagra kiterjedt, ami a kerület történetéről, kerületi ismert személyiségekről szól, illetve a kerület életével kapcsolatos. Megindították a rákosmenti füzeteket, melyekben Rákoscsaba és Rákoskeresztúr történetét dolgozták fel 1800-ig. Mintegy húsz évi eredményes munka után a klub megszűnt, alapítói meghal-

tak és a fiatalok között nem volt kellő érdeklődés a múlt iránt. De az RHGY gyarapodott tovább.

1992 decemberében elhunyt dr. Bartók Albert, tevékenységét folytatjuk. Fontos törekvés volt, hogy a klubformából kilépünk. 1997. év őszére sikerült önálló „intézményt” létrehozni: a DMH raktárhelyisége helyett a rákoscsabai Községi Ház adott megfelelő helyet. Jelenleg szervezeti szempontból az Erdős Renée Ház látja el a felügyeletet. Szakmai és anyagi önállóságunk megmaradt, az utóbbi főleg azért jó, mert évek óta gyűjtjük az OSZK és a levéltárak vonat-

kozó anyagainak másolatait. Számptalan szakdolgozatban tudott segíteni anyagunk. Több tanulmány és a helyi lapokban rengeteg cikk jelent meg az RHGY anyagai alapján. Az iskolásoknak négy füzetbe foglalva megírtuk feleségemmel a kerület történetét. Hat éve már évenként helytörténeti vetélkedőt szervezünk az általános iskolákban, mely mindig együtt jár kutató és gyűjtőmunkával. Rákoscsaba 930 éve, Rákosliget 100 éve, a helyi sajtó története, 1848/49 150 éve címmel kiállításokat rendeztünk az RHGY anyagaiból. Az Erdős-házban jelenleg is van helytörténeti rész. Régóta dédelgetett tervünk egy kerületi monográfia összeállítása.

Dr. Dombóvári Antal

XXX. Országos Honismereti Akadémia

Sátoraljaújhelyen, július 1. és 5. között szervezi meg harmincadik honismereti akadémiaját a Honismereti Szövetség, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Honismereti Egyesülettel és a megye önkormányzatával közösen. A konferencia témája: Kossuth a néphagyományban (születése 200. évfordulója tiszteletére).

Önkormányzattal együttműködve

Etele, a XI. kerületi Helytörténeti Gyűjtemény

A Budapesti Városvédő Egyesület XI. kerületi csoportja 1989-ben alakult meg. Összefogja a helytörténet iránt érdeklődő polgárokat, segítségükkel megismeri és népszerűsíti a kerület múltjának és jelen-

pesti Történeti Múzeum támogatása tette lehetővé.

A kiállítóhely 1994. március 14-én, az önálló kerületi eljáróság megalakulásának 60. évfordulóján nyílt meg a Petzval József utcában, innen költözött

Első kiállításaink anyagát néhány magánygyűjtő (Gyökér István, Winkler László) és a Budapesti Történeti Múzeum Ókortörténeti Osztálya bocsátotta rendelkezésünkre. A további bővítést és fejlesztést a kör tagjai végzik. A kiállítóhely gyűjtési körét és bemutatási lehetőségeit behatárolja a rendelkezésünkre álló terület nagysága.

Az Erőmű utcai kiállítóhely három helyiségből áll. Az első a kerület régészeti emlékeiből mutat be egy válogatást. A faliképek mellett két tárló anyaga a Budapes-

A Kende utcai eraviszkusz-ásatásokat bemutató vitrin

nek fontos eseményeit. Eből a szervezetből alakult 1990-ben az Etele Helytörténeti Kör, amely 1994-ben vált bíróságon bejegyzett, önálló egyesületté – azóta is folyamatosan működik az eredeti célkitűzések szellemében.

A Helytörténeti Kör kezdeményezésére jött létre a Gyűjtemény és a Kiállítóhely. Megalakulásukat a XI. kerületi önkormányzat és a Buda-

A Budapesti Híradástechnikai Gépgyár (Standard, Beloianisz) vitrinje

1996-ban jelenlegi helyére az Erőmű utcába. Mindkét helyiséget a kerületi önkormányzat adta.

ti Történeti Múzeum letéte. A második teremben a kerület legrégebbi üzemének, a Röck István Gépgyárnak

(Április 4-e Gépgyár) múltjából mutatunk be néhány tárgyi emléket: postai tricikli, autómódellet és néhány hűtőrács. (A Haris magánmúzeum szíves segítségével.) Szintén itt kaptak helyet a két világháború között a Műgyetemen működött repülő klub fényképes és tárgyi emlékei.

A harmadik szoba elsősorban az épített környezet bemutatására vállalkozott. Különböző fénykép-összeállítások mutatják be a kerület múltját (Egyszer volt Dél-Buda), a kerület egyes részeit, műemlékeit, nevezetesebb utcáit. Ugyancsak itt kapott helyet néhány egykori nagyüzemünk anyagából összeállított vitrin: Gamma, Albertfalvai Repülőgépgyár, BHG, Beton- és Vasbetonipari Művek. Itt szándékozunk elhelyezni a kerület természetvédelmi területeit ismertető anyagot is.

További terveinkben újabb fényképkiallítások szerepelnek, mert adottságaink, területünk csak ez irányba teszik lehetővé a fejlődést.

A kiállítóhelyen található a Helytörténeti Kör kb. 600 kötetes könyvtára, amely a Budapesttel foglalkozó könyvek mellett, elsősorban a kerület ipari kiadványait gyűjti.

A kiállítóhely működéséhez szükséges kereteket a XI. kerület önkormányzata adja – rendelkezésünkre bocsátja a termeket és fedezi azok teljes fenntartási költségét. A kiállítóhely működtetését és fejlesztését pályázati pénzekből sikerül biztosítani, az ezzel kapcsolatos munkákat a kör tagjai változatlanul társadalmi munkában végzik.

Helytörténeti kiállítóhelyünk szakmai felügyeletét a Budapesti Történeti Múzeum látja el.

Dr. György Lajosné

Kerületi közgyűjteményeinkről

Lapunk mostani számát az első magyar közgyűjtemény alapítása 200. jubileuma emlékére a magyar közgyűjteményeknek, közülük kiemelten Budapest főváros és a kerületi közgyűjtemények alapításai bemutatásának szenteljük. Lapunkban a kerületi helytörténeti gyűjtemények/múzeumok legtöbbjéről már korábban tájékoztatást adtunk (Az érdeklődők kéréseire adjuk meg ezeknek a közléseknek a helyét - a szerk.):

- Óbudai Múzeum: 1998/2. sz. 4-5. p. – 1999/1. sz. 5. p.
- Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény: 1998/2. sz. 6. p.
- Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény: 1999/1. sz. 10. p.
- Albertfalvi Helytörténeti Gyűjtemény és Iskolamúzeum: 1999/1. sz. 6-7. p.
- Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény és Kortárs Galéria: 1999/1. sz. 10. p.
- Angyalföldi Helytörténeti Gyűjtemény: 2000/3. sz. 2. p.
- Pesterzsébeti Múzeum: 2001/2. sz. 3. p.
- Erdős Renée Ház: 2001/4. sz. 4. p.
- XVIII. Kerületi Pedagógiai Intézet és Helytörténeti Gyűjtemény: 2000/2. sz. 4. p.
- Csepel Galéria és Helytörténeti Gyűjtemény: 1998/1. sz. 8. p.
- Budafok Barlanglakás Emlékmúzeum: 2000/3. sz. 12. p.

Budapest múltjának emlékei

• folytatás az első oldalról

vel. A pályázati felhívás végleges változata az elmúlt év márciusára állt össze.

Kezdeményezője, a Budapesti Honismereti Társaság kidolgozta a lebonyolítás ütemtervét. Sajtóközleményünkben kapott először nyilvánosságot 2001. novemberének elején a „Budapest múltjának emlékei” címet viselő forrásgyűjtő pályázat. Az MTI hírt elsőként a Magyar Hírlap, a Metró újság és a Magyar Nemzet közölte. A Népszabadság ezt követően két cikket is lehozott a pályázatról. A pályázati felhívás teljes terjedelmében lapunk 2001. novemberi számában, és a Pályázatfigyelő 2001/12. számában jelent meg, de hozzáférhető volt az interneten és a főváros összes helytörténeti gyűjteményében/múzeumában.

Értékes gyűjtemények

Megjelenését követően sokan telefonon érdeklődtek a pályázati feltételekről – azokból a kerületekből, ahol kerületi helytörténeti gyűjtemény/múzeum nem működik. Így bukkan fel pl. a Pesten/Szegeden élő Maderspach leszármazottak gyűjteménye: az 1848-as időszakot is érintő anyag tudományos feldolgozása folyamatban van, tulajdonosai az I. kerületben állandó kiállításra szeretnék elhelyezni, így a pályázatra nem neveztek be. Több hasonló eset is megtörtént. Volt olyan anyag, amelynek értékére a pályázat nyomán figyeltek fel gazdái és a Magyar Nemzeti Múzeummal kezdtek eladásra tárgyalni. Általános tapasztalat volt, hogy a kerületekből a díjra esélyes anyagok kerültek pályázati regisztrálásra. A helytörténeti gyűj-

temények vezetőinek tájékoztatása alapján a pályázati időszak alatt pl. Óbudára tíz anyagot adtak le – közülük kettőt a pályázatra is benvezettek, a ferencvárosi gyűjteményhez mintegy harminc anyag került beküldésre, a hegyvidéki helytörténeti gyűjteményhez hat anyagot nyújtottak be.

Tallózás a pályázatokból

Komplett családtörténeti kutatással nevezett az óbudai *Gálosfai Jenőné*. Dokumentumai tulajdonjogáról nem mondott le, tanulmányát másolatokkal illusztrálta. Érdekességként említhető a „Nyolcvan esztendő 1862-1942” c. könyv: a Budapesti Kávémérők és Kifőzők Ipartársulatának jubileumi évkönyvével *Burai Csaba* pályázott. Két 1943. évi kiadású könyv másolatban került elő: *Körmendi Józsefnek* köszönhető a Klíma Lajos által írt „Anekdoták Újpest múltjából” és a „100 éves Újpest emlékeztére kiadványok anyaga. Komplett családtörténeti anyagot nyújtott be *Torma Imre* (Torma Antal életútja) a XVIII. kerületből. A Zugligeti Általános Iskola VII. osztályából *Mozsár Péter* a Csermely úti óvoda, *Mokos Dorottya* a zugligeti Magyar Iparművészeti Egyetem, *Bunyeuácz Katalin* és *Siklósi Dóra* a Zugligeti Általános Iskola történetét dolgozta fel – megragadó elkötelezettséggel. *Nagy Zoltánné* vidékről küldte be pl. az Úttörővasúthoz kapcsolódó dokumentumokat. Rákosszentmihály is sokat köszönhet a pályázatnak: *Szabó Tibor* a néhai település házait mutatta be. A száz évvel korábbi állapotukat rögzítő fotókat CD-n, mai helyzetüket bemutató fotókat két albumban adta le.

Albertfalván egy budai fotóklub teljes iratanyaga került elő 1955-től szinte napjainkig terjedően, *dr. Holló Dénesnek* köszönhetően.

A forrásgyűjtő pályázat idén, február 15-én zárult le. Az Óbudai Múzeum vezetője, *Új Írisz* kiadványunk munkatársának összegezte tapasztalatait: – Nagyon fontos volt a meghirdetése és a pályázat számomra is meglepően eredményesnek bizonyult. Sok embert mozgott meg. Felhívta a figyelmet arra, hogy milyen értékek vannak a lakásukban, és ezek nemcsak a számukra fontosak, de közérdeklődésre is számot tarthatnak, közgyűjteménybe kívánkoznak.

Múzeumi, levéltári díjak

A forrásgyűjtő pályázat szakmai zsűrije a kerületi helytörténeti gyűjtemények-

be leadott dokumentumokat március 6-ig elbírálta és két kategóriában három díj kiadását javasolta. Könyvtári kategóriában díjat nem adtak ki, mivel igazán jelentős könyvtári anyag nem került benyújtásra.

Múzeumi kategóriában megosztva két első díj (Pályázók – *Dóra Ferenc*: kovácsolt vasrács/1837 és *Nagy D. János*: vegyes múzeumi anyag, ruhák, szerszámok, fotók, könyvek, iratok) került megítélésre.

Levéltári kategóriában *Gergényi Ede* (dr. Csóka János és Gergényi Andor XX. sz. elejei irattári anyagaival) nyerte el a díjat.

A pályázat ünnepélyes eredmény hirdetésére, a díjak átadására március 19-én, a Budapesti Honismereti Társaság elnöksége jelenlétében került sor.

gabriel

Nemzeti Múzeum

• folytatás az első oldalról

cia háborúk miatt kétszer is vidékre, Temesvárra illetve Nagyváradra menekítették Széchenyi Ferenc mindenható aggódva kísérő gondoskodásával.

A háborús viszonyok közt az országgyűlés 1807-ben törvénybe iktatta és megajánlotta a múzeum támogatását, minek alapján a törvényhatóságok támogatást szavaztak meg. Ezzel az úgynevezett garasos segélyösszeggel – 1808-ban már 230 ezer forintot jelentett – József nádor, a könyvtár védnöke irányításával szabadon rendelkezettek. A magánosok többnyire tárgyi és célzott felajánlásai is jelentősen gyarapították a gyűjteményt. A könyvtár anyagát gyarapítók között Karacs Ferenc nevével is találkozunk. Az 1795-től Pesten működő térképmetsző leá-

nya Karacs Teréz írta atyjáról: „A Pesten lakó főurak is bemutatatták maguknál, s legalább szép szóval, derült jövőt ígértek a művészek. Különösebb párt fogói voltak gr. Széchenyi Ferenc, István apja, ki nem ritkán asztalvendégei közé méltatá, továbbá gr. Teleki László apja az öreg...” Karacs Ferenc elsősorban az általa rézbe metszett térképekkel gyarapította a könyvtár gyűjteményét. Íráskészségét dicsérik nyelvemlékeink hasonmásai, a Miatyánk szövegét 1 cm-es átmérőjű körbe rézbe véste. Keze alól került ki Széchenyi Ferenc éremgyűjteménye katalógusának címodala: *Catalogus nummorum Hungariae et Transilvaniae instituti nationalis Széchenyiani I-III. Pest, 1807.*

(Folytatása következő számban.)

Karacs Zsigmond

A magyar középiskolai korosztály számára a magyar közgyűjtemények megalapításának

200. évfordulója alkalmából szervezett országos művelődéstörténeti vetélkedő feladatfüzetének kérdései és helyes válaszai:

„A TUDÁS FORRÁSAI”

Kérdések és válaszok

1. Felfedező úton

Készítsetek vázlatos honismereti térképet a megyétekről (*budapestiek a fővárosról – a szerk.*), amelynek alapján végigkalauzolnátok egy más megyéből érkező diákcsoportot. A térkép tartalmazza milyen fontosabb könyvtárakba, múzeumokba, levéltárakba vinnétek el a kirándulókat. Az egyes helyekről készítsetek 3-4 mondatos rövid leírást. A térképek legyen összehajtható, a mérete kinyitva maximum 1x1 m. A leírásokat egy A/4-es lap két oldalára készíthetitek el. A térképkészítésre más formai megkötöttség nincs. Tartalmazhat képeket, rajzokat, idézeteket. Munkátok legyen minél ötletesebb, újszerű.

– *Az értékelés a térkép és a szöveg tartalmára, hitelességére, a tervezett út megvalósíthatóságára, a megoldás ötletességére, stílusára terjedt ki. Előnyben részesültek a fővárosi közgyűjteményeket (Budapesti Történeti Múzeum, Budapest Főváros Levéltára, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteménye, érintett kerületi helytörténeti gyűjtemény) hiány nélkül bemutató válaszok.*

2. Mesterségünk címere

Egy-egy városnak, falunak a múltira vonatkozó forrásait a levéltárak, könyvtárak, múzeumok, helytörténeti gyűjtemények, néprajzi szobák, technikátörténeti kiállítások őrzik. Ezek a helyeken nem csak az írott forrásokat, hanem tárgyi emlékeket, fényképeket is találtak. Ezek ismeretére épül a feladat. A csapat valamelyik tagjának családjában, vagy ismerőseitek között valószínűleg találtak olyan személyt, aki valamilyen jellegzetes régi mesterséget űzött. A feladatotok egy ilyen mesterember múltjának, mestersége történetének a bemutatása. A mesterség történetének bemutatását maximum két gépelt oldalon készíthetitek el, csatoljátok hozzá a felhasznált forrásanyagot, családi albumot, vagy annak másolatát!

– *Figyelembe véve a fővárosi adottságokat elfogadtuk a nem konkrét személyhez kötődő mesterségek leírásait is. Az értékelés során előnyben részesültek az önálló tevékenységet igazoló munkák, a helyi forrásokra támaszkodók, a csatolt forrásokkal rendelkezők, a gondosan kivitelezett és a helyesírás szabályait szem előtt tartók.*

3. A mi könyvtárunk

a. Két oldalon mutassátok be lakóhelyetek egyik könyvtárát, alapításának történetét! Derítsétek fel kinek, kiknek a nevéhez fűződik az alapítás, vagy névadás, és milyen ritkaságok találhatóak a könyvtárban! Ismertessétek a könyvtár szerepét lakóhelyetek életében, együttműködését más intézményekkel! A bemutatásnak semmilyen formai köztöttsége nincs. Lehet az leírás, riport, újságcikk.

– *Szintén előnyben részesültek a saját tapasztalaton alapuló leírások. Az értékelés szempontjai felölelték a tartalmi és stílusos összetevőit, hitelességét, dokumentálását (fotók, grafikák, térképek...), ötletességét és kivitelezését.*

b. Mutassátok be egy 1-2 oldalon iskolátok könyvtárát! Milyen szerepet játszik az iskola életében? Vázoljátok fel milyen ötleteitek vannak az iskolai könyvtár működtetésére! – *Az értékelés szempontjai az előző pontban foglaltakkal azonos.*

– *Az értékelés szempontjai az előző pontban foglaltakkal azonos.*

4. Kedvenc múzeumunk

Kalauzolatok bennünket végig lakóhelyetek vagy környékének általatok legjobban ismert és szeretett múzeumának egy kiállításán. Természetesen az általatok készített múzeumi kalauz tartalmazhat, térképet, képeket, leírásokat. Tartalvezetésetek legyen élményszerű, tartalmazza a múzeum alapításának rövid történetét: Kutassátok fel, hogy melyek voltak az első tárgyak, van e valami különleges érték, amely híressé teszi a múzeumot. Formai megkötés nincs, de maximum 3 A/4-es lapot használhattok fel a múzeumi kalauz elkészítéséhez. Természetesen kisebb formátumban is elkészíthetitek a kalauzt, betartva a megadott terjedelmet.

– *A feladatban rögzített „kérdések” hiány nélküli megválaszolása, a megoldás tartalmi és formai oldalai egyaránt az értékelés tárgyát képezték.*

5. Kedvenc tárgyam

Az általatok ismertett múzeum kiállított tárgyai közül válasszátok ki azt, amelyik nektek a legjobban tetszett. Egy A/4-es lapon mutassátok be, hogyan, kitől került a múzeumba? Készítsétek el az általatok szabadon választott technikával (rajz, fotó, festmény) a tárgy illusztrációját!

– *Szintén az ismertetés tartalma, hitelessége, ötletessége és stílusa volt figyelembe véve az elbíráláskor – az előzőekhez hasonlóan.*

6. Műemlékvédelem

Sajnos szinte valamennyi megyében, városban, faluban található olyan emlékhely vagy temető, amelyik elhagyott, gondozatlan, s ha nem figyelünk rá tönkremehet. A ti feladatotok, hogy derítsétek fel egy ilyen helyet a környéketeken. Küldjétek el a fényképét vagy rajzát, a leírását, valamint az emlékhely megóvására vonatkozó elképzeléseiteket!

– *Előnyben részesültek a megvalósítható, részletesen kidolgozott elképzelések és természetesen a témakör leírása, annak kidolgozottsága.*

7. Barangolás az ország múzeumaiban

A következő leírások egy-egy országosan is közsímert, vidéki városokban és falvakban található múzeum rövid ismertetését tartalmazzák. Állapítsd meg melyik múzeumról van szó, és hol található!

a. Az épület több kisebb házból kialakított barokk palota. Ezeket a házakat a pannonhalmi bencések a XVII. században megvették, és Sajghó Benedek főapát 1742-ben építtette a ma is látható barokk palotát. Az épület 1949 óta múzeum és a legszebb része az egykori főapáti ebédlő, amelyet Schaller István festő freskói díszítenek.

– *Xantus János Múzeum, Győr*

b. A kastély észak felé néz, előtte díszkert van. A két-szintes főépület hangsúlyosan előreugró középhomlokzata előtt négy toszkán oszlop tartja a barokk vasrácsos erkélyt.

Az erkélyre nyíló ajtó és két ablak fölött játszó gyermekeket ábrázoló dombormű van, fölötte a háromszögű oromzatban egy családi címer látható. Eben a főépületben található a múzeum. A XVIII. század végén itt található gyűjtemény és könyvtár alapjául szolgált a Nemzeti Múzeumnak és az OSZK-nak.

– Széchenyi Emlékmúzeum, Nagycenk

c. A múzeumnak az alapját egy selyemgyáros gyűjteménye adta, majd később a gyáros testvére gyarapította néprajzi anyagával. A múzeum egyik legféltettebb kincse az Ecce homo, amelynek az asztalos inasból lett világhírű magyar festő az alkotója.

– Déri Múzeum, Debrecen

d. A múzeum alapítója Simor János érsek volt, aki 1875-ben nyitotta meg az érseki palotában elhelyezett gyűjteményét. A múzeum legjelentősebb darabjai a középkori magyar táblafestészet és szobrászat remekei, de nagy figyelmet érdemel a gobelin, fajansz- és porcelángyűjtemény is.

– Keresztény Múzeum, Esztergom

e. A múzeum központi épülete a Széchenyi téren található. A 18. század végén épült barokk stílusban. A múzeum anyaga a Baranya megye területén végzett ásatások anyagát mutatja be. A kertjében római kori kőtár található.

– Janus Pannonius Múzeum, Pécs

f. A váregyüttes magja a késő középkori Vörös-torony. A hozzáépült várkastély a XVI. században elterjedt olasz kastélytípust képviseli. A várkastélyt az ún. Perényi-loggia kapcsolja össze a Vörös-toronnyal. A vár egyik híressége a Sub Rosa zárt erkély, stukkó és festménydíszítésű homlokzattal. A kastélyszárnyban a kuruc kort és egy híres nemesi családot bemutató kiállítás látható.

– Rákóczi Múzeum, Sárospatak

g. Az ország egyik jelentős múzeuma. A múzeumot 1873-ban alapították, mai helyére 1929-ben költözött. Leggazdagabb anyaga a római kori régészeti gyűjtemény. Itt található Gorsium talán legértékesebb tárgyi emléke, a Vénusz szobor és az V. századból származó ókeresztény szentélykorlát.

– István Király Múzeum, Székesfehérvár

h. Mindössze 250 méterre található ez a múzeum, attól a vártól, amelyiknek egyik védője Bornemissza Gergely volt. A múzeum névadója ebben a házban írta azt a híres regényét, amelyben emléket állít a vár hősvédőinek. Itt írta A láthatatlan ember és az Isten rabjai című regényét is. A házban bútorai, könyvei, személyes tárgyai láthatók.

– Gárdonyi Géza Emlékház, Eger

8. Ki vagyok én?

A közgyűjtemények, múzeumok nem csupán történelmi, építészeti, régészeti emlékeket rejtenek, hanem egy-egy múzeum gyakran kötődik írókhoz, költőkhöz, festőkhöz, és más művészekhez. A legtöbb művész szülőhelyén, vagy azon a helyen, ahol hosszabb időt töltött, ma emlékmúzeum van. Ezzel kapcsolatos a feladatokat. Költők írók, politikusok műveiből idézünk. Ezeknek az alkotóit kell megnevezned. Ezzel még nincs vége a feladatnak, hiszen az idézetek mellett múzeumokat ábrázoló képeket láthattok. Mindegyik múzeum egy-egy alkotóhoz kapcsolódik. A szemelvények felismeréséhez segítséget nyújtanak ezek a képek. A feladatokat tehát a szemelvények alkotóinak, vala-

mint a múzeumok helyszínének a felismerése, s azok összepárosítása. Plusz pontot is szerezhettek, ha megmondjátok a szemelvény címét. Minden helyes megoldás 1-1 pontot ér, azaz így egy feladatra 3-3 pontot kaphatok. (Jó név, cím és a hozzátartozó kép.)

a. „– Húzzad, Mircse, húzzad, szakadjon meg benned a gyanta!

Vastag, kurta nyakát megfeszíti, s harsogva nevet Balázs. Maga is olyan, mit egy cigányprimás, a jó háromnapos ivásban egészen belefeketedett már, s a szakála is keményen borostásodik a bőrén, csak a foga csillog fehéren, erősen harapósan. S a toroka nem akar berekedni.

– Abcug Tisza Kálmán, ides jó cimborám, az isten áldjon meg, abcug Tisza Kálmán.”

1.

2.

b. „Kelj, magyar ifjúság, légy te virág magad!
Nem drótos fűzérbe görbítve – légy szabad
virág szabad földön:

hogy árván maradvá megrablott birtokán
mondhassa a magyar: „Kicsi az én szobám,
kicsi, de nem börtön.”

c. „Ti láttátok az én bölcsőmnek ringását
S ácsorgó ajakam belső mosolygását **3.**
Szülém forró kebelén:

Ti láttátok a víg gyermek játékait,
A serdülő ifjú örömit, gondjait,
Éltem vidám reggelén.”

d. „Ezen crisis (itt: döntő fordulat)
mindent feldöntsön-e... vagy pedig
oly szelíden járja-e át hazánkat, hogy
midőn alkotmányunkat kivetkezeti
elavult, sértő s káros intézeteiből (intézményeiből) törvényeinket javítsa, nemesítse... Én egy szelíd convulsió (fölfordulás) nélküli reformot akarok.”

4.

5.

e. „Mit állsz, tátongó mélység lábaimnál!
Ne hidd, hogy éjed engem elriaszt:
A por hull csak belé, e föld szülötte,
Én glóriával átállépek azt.”

f. „Hol vagytok ti régi játszótársak?
Közületek csak egyet is lássak!
Foglaljatok helyet itt mellettem,
Hadd felejtsem el, hogy férfi lettem,
Hogy vállamon huszonöt év van már...”

6.

g. „Harcolnunk peniglen nem akarni okért
Kell, hanem keresztény szerelmes hazánkért,
Urunkért, feleségünkért, gyermekinkért,
Magunk tisztességéért és életünk

8.

száz évű sebeit szívem alatt ezerszer érzem megújulni.”

i. „A mi Jánosunk sem csinált soha semmiféle ri-
billiót. Azok közül a békesé-
ges Jánosok közül való,
aki mikor elvitték embert
ölni, és a lengyel fenyéren
hasra fekvé várta a halált,
a srapnelek csipogása
köben belemarkolt a föltúrt földbe,
szétmorzsolta, a szagát
beszívta, a nyelve hegyére vette,
és hátraszólt a tisztjének:

– Hadnagy úr, ez ám a föld!”

Kép	Betű	Szerző	Cím	Hely
1.	D.	Széchenyi	Stádium	Nagycenk
2.	E.	Madách	Ember tragédiája	Cesztve
3.	F.	Petőfi	Szülőföldemen	Kiskőrös
4.	H.	Kölcsey	Országgyűlési napló	Szatmárcseke
5.	B.	Babits	Petőfi koszorú	Szekszárd
6.	C.	Berzsenyi	Bücsúzás: Kemenes-Aljától	Nikla
7.	I.	Móra	Földhözragadt története	János Szeged
8.	A.	Móricz	Nem éihetek muzsikaszó nélkül	Tiszacséce
9.	G.	Zrínyi	Szigeti veszedelem	Szigetvár

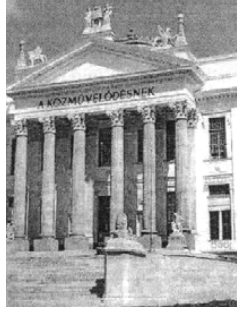
9. Régi magyar nyelvemlékek nyomában

Fiatal munkatársunk nehéz feladat elé került, hiszen három alkalommal is meg kellett volna fejtenie egy-egy rejtélyt. Segítsetek neki, oldjátok meg a feladatokat, és válaszoljatok a megoldáshoz kapcsolódó kérdésekre!

a. Egy jól ismert régi magyar nyelvemléknek csak a töredékét láthatjátok. Eből a töredékből kell felismernetek a nyelvemléket és válaszolnotok a kérdésekre.

7.

– Mi a magyar nyelvű kéziratos emlék címe? Hányadik századból való?

– *Halotti beszéd, XII. sz., 1200 körül*

– Miben található?

– *Pray kodex*

– Ki és miben ismertette először teljes terjedelmében a művet?

– *Teljes terjedelmében 1770-ben Sajnovics János Demonstrációjában jelent meg Nagyszombaton, Faludi Ferenc átíratában.*

– Jelenleg hol őrzik?

– *Az Országos Széchényi Könyvtárban őrzik.*

b. A következő részletet úgy ismerheted fel, ha az oszlopokat megfelelő sorrendbe rakod.

O	V	K	É	L	O	R	I	L	S	T	M	A	T	D	L	N	A	U
I	S	L	A	R	Ó	T	M	L	O	E	S	D	E	E	K			P
Ü	B	L	Ó	T	O	Z	S	K	A	P	E	E	K	D				E
Á	V	S	A	L	I	V	T	L	Z	G	A	T	U	M	L			O
S	Z	O	D	I	D	O	I	U	F	T	M			L				U
D	É	Ö	S	E	E	M	Ö	M	R	Ü	T							L

– Mi a vers címe?

– *Ómagyar Mária-siralom (egyik olvasatban)*

– Hol találták meg, és jelenleg hol őrzik?

– *Sermones-kodex, Országos Széchényi Könyvtár (a kódex neve helyett Leuven városnév megadását is elfogadtuk)*

c. Ezúttal egy hosszabb legenda töredékét olvashatjátok régi magyar nyelven. Írjátok át mai magyar nyelvre a részletet, és válaszoljatok a hozzátartozó kérdésekre! A fordításnál fontos az eredeti szöveg hitelességének a megtartása, valamint a stílusa.

Ezenkeppen hagyta evket az kyalrne
azzon az claftromba. es ev maga
elmené Ezeknek vtanna neged
napon olimpiadis azon fel veue
az zent zertének ru-hayat. Ez
idevben zent margit azon meeg
yol nem zolhat vala. Ezen idev
ben kezdé zent margit tanolny

a b c et aue mariat. es keues idev
nek vtanna igen iol kezdé tanolny
es enekleny az egyeb kylded leiany
okal. az 1 germec zent margit
azzon veun eg kereztfat kezében.
es kezdé kerdezny az ev tartítlv hog
ny volna az kereztfat.

Az átírásnál minden értelmes, az eredeti szöveget tükröző megoldást elfogadtunk.

d. Mi a címe és ki a legenda feltételezett lejegyzője?

– *Margit legenda, Ráskai Lea*

10. Mi van a ládában?

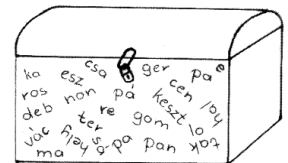
A pince mélyén találtunk egy ládában egy térképet, és szótagokra szétesett magyarországi helyneveket, olyanokét, ahol híres könyvtárak vannak. A szótagok kisbetűvel szerepelnek. Ha összerakod a szótagokat, tudni fogod, hogy melyik 9 helységről van szó. Ha megtaláltad, válaszolj a kérdésekre, és írd be a helységneveket a vaktérképre.

a. Helynevek

– *Eger, Pannonhalma, Esztergom, Kalocsa, Vác, Debrecen, Sárospatak, Keszthely, Pápa*

b. Mi a közös bennük és melyik a kivétel

– *Valamennyi egyházi könyvtár, kivétel a keszthelyi Georgikon.*

c. Hogyan tudnád az összetartozókat még kettéválasztani, miért? – *Debrecen, Sárospatak, Pápa református, a többi katolikus könyvtár. (A térképet értelemszerűen volt szükséges kitölteni.)*

11. Fővárosi séta

Nagyon sok közgyűjteményben jártatok már, de reméljük, hogy jól tájékozottak vagytok a fővárosban is. Ha helyesen megfejtitek a keresztrejtvényt, akkor ez kiderül. A vízszintes meghatározások egy-egy múzeumhoz kötődnek. Fejtsétek meg a keresztrejtvény sorait, és állapítsátok meg, hogy a sorok melyik fővárosi múzeumhoz kapcsolódnak! A függőleges megfejtés fő sora egy híres múzeum lesz. 13 pont jár a megfejtésekért és 13 pont a múzeumok helyes megnevezéséért. A fősor megfejtése 1 pont.

1.	V	a	j	d	a	h	u	n	y	a	d						
2.		M	á	r	k	u	s	E	m	i	l	i	a				
3.		S	i	r	a	l	o	m	h	á	z						
4.				C	z	i	g	l	e	r							
5.			A	l	b	r	e	c	h	t	p	i	n	c	e		
6.			J	u	s	t	i	t	i	a	d	i	a	d	a	l	a
7.		K	á	r	o	l	y	i	M	i	h	á	l	y			
8.			G	r	i	m	a	n	i	k	a	n	c	s	ó		
9.		M	e	r	z	i	f	u	n								
10				V	i	z	i	o	r	g	o	n	a				
11			N	e	p	a	u	e	r	M	á	t	é				
12			O	p	t	i	k	u	s	i	n	a	s				
13				G	ö	m	ö	r	i	p	a	t	i	k	a		

Megoldólap a múzeumokhoz:

1.	Magyar Mezőgazdasági Múzeum	8.	Szépművészeti Múzeum
2.	Bajor Gizi színház Múzeum	9.	Gül Baba Türbe
3.	Magyar Nemzeti Galéria	10.	Aquincum
4.	Postamúzeum	11.	Zenétörténeti Múzeum
5.	Budapesti Történeti Múzeum	12.	Hopp Ferenc Kelet Ázsiai Múzeum
6.	Néprajzi Múzeum	13.	Semmelweis Orvostörténeti Múzeum
7.	Petőfi Irodalmi Múzeum	14.	Nemzeti Múzeum

12. Híres Könyvtárak

A tudás forrásai kezdetben a könyvtárak voltak. A feladatban egy híres könyvtárról olvashattok rövid ismertetőt. Ha helyesen kitöltitek a hiányzó magánhangzókkal az üresen hagyott helyeket, akkor megtudod, hogy melyikről szól a szemelvény.

A jó kitöltésért 5 pont jár, de további 3 pontot szerezhetsz, ha a feltett kérdésekre is helyesen válaszolsz.

_ m _ gy _ r _ rsz _ g _ h _ m _ n _ st _ k _ nyvk _ lt _ r _ _ r _ _
 p _ sz _ rt _ cs _ d _ lt _ gy _ jt _ m _ ny _ M _ ty _ s _ C _ rv _ n _ j _
 v _ lt _ M _ g _ l _ zt _ _ t _ k _ nyvg _ jt _ sb _ n _ k _ t _ h _ m _ _
 n _ sta _ V _ t _ z _ J _ n _ s _ s _ J _ n _ s _ P _ nn _ n _ _ s _ _ z _
 n _ gy _ rt _ k _ k _ nyvt _ r _ _ k _ s _ C _ rv _ n _ k _ ll _ m _ _
 ny _ t _ g _ zd _ g _ t _ tt _ k _ .

N _ pj _ _ nkb _ n _ C _ rv _ n _ m _ gm _ r _ dt _ k _ z _ l _ 200 _ k _ t _
 t _ s _ k _ orsz _ g _ t _ bb _ m _ nt _ 44 _ k _ nyvt _ r _ b _ n _ t _ l _ lh _ t _ _
 m _ gy _ r _ rsz _ - _ g _ k _ nyvt _ r _ kb _ n _ 43 _ t _ r _ zn _ k _ .

Hol állt ez a könyvtár, és kik voltak a könyvtárosai?

– *A könyvtár a budai várban volt. Elfogadható könyvtárosok: Ugoletti, Fontius, Galeotto.*

13. Tedd a helyére!

A következő feladatban történelmi személyek nevét viselő vidéki múzeumokat és vidéki helységeket sorolunk fel. Feladatotok, hogy párosítsátok a múzeumokat és a helységeket, valamint határozzátok meg, hogy melyik megyében található! A párosításokért 1-1 pont, a megyék meghatározásáért szintén egy-egy pont jár.

Nevek: Györffy István, Thorma János, Jókai Mór, Wosinszky Mór, Knerr Izidor, Kálmán Imre, Storno, Jósa András, Madách Imre, Thury György, Szőnyi István, Kuny Domokos, Jurisics Miklós, Herman Ottó, Tornyai János, Karacs Ferenc, Dobó István, Csók István, Kanizsai Dorottya

Helységek: Karcag, Szekszárd, Cece, Nagykanizsa, Zebegény, Gyomaendrőd, Eger, Püspökladány, Nyíregyháza, Kiskunhalas, Tata, Sopron, Miskolc, Kőszeg, Csesztve, Siófok, Hódmezővásárhely, Balatonfüred, Mohács

	Személynevek	Helynevek	Megyék
1.	Györffy István	Karcag	Szolnok
2.	Thorma János	Kiskunhalas	Bács-Kiskun
3.	Jókai Mór	Balatonfüred	Veszprém
4.	Vosinszky Mór	Szekszárd	Tolna
5.	Knerr Izidor	Gyomaendrőd	Békés
6.	Kálmán Imre	Siófok	Somogy
7.	Storno Ferenc	Sopron	Győr-Sopron
8.	Jósa András	Nyíregyháza	Szabolcs-Szatmár
9.	Madách Imre	Csesztve	Nógrád
10.	Thury György	Nagykanizsa	Zala
11.	Szőnyi István	Zebegény	Pest
12.	Kuny Domokos	Tata	Komárom-Esztergom
13.	Jurisics Miklós	Kőszeg	Vas
14.	Hermann Ottó	Miskolc	BAZ
15.	Tornyai János	Hódmezővásárhely	Csongrád
16.	Karacs Ferenc	Püspökladány	Hajdú-Bihar
17.	Dobó István	Eger	Heves
18.	Csók István	Céce	Fejér
19.	Kanizsai Dorottya	Mohács	Baranya

14. Ilesszétek össze!

Ha helyesen összeillesztitek a képeket, négy, a Nemzeti Múzeumban található tárgyat láttok. Válaszoljatok a hozzájuk kapcsolódó kérdésekre!

a) A hagyomány szerint ki az ajándékozó, melyik családnak adta, milyen alkalomból? (*Serleg képe*)

– *II. Rákóczi Ferenc a Luzsénszki család egyik tagjának adta lakodalmi ajándékul.*

b) Hányadik századból való a lelet? Hol találták a régészek? (*Övecsát képe*)

– *Kígyóspuszta, XIII. század*

c) Mit ábrázol a kép, Melyik híres magyar családé volt?

– *Cemaló, Thököly család*

d) Minek a rekonstrukcióját látjátok, honnan vitték át a Magyar Nemzeti Múzeumba?

– *Falikút az Anjouk címerével, a Visegrádi Királyi Palotából vitték át.*

15. A séta végén

Első barangolásunk végére értünk, már csak egyetlen feladatotok van, hogy készítsétek egy összegző térképet, amelyből kiderül, hogy milyen sokfelé jártunk, a füzet kérdéseinek a segítségével mennyi mindent ismertünk meg, s megtanulhattátok azoknak a neveknek a helyét, ahová érdemes barátainkkal is ellátogatni, s amelyek segítenek abban, hogy megismerjük a múlt és a jelen érkekeit, tájékozódjunk a világban. Az összegző térkép elérésként 10 pont jár. Az értékelésnél a zsűri figyelembe veszi, hogy feltüntettedek e azokat a helyeket, ahol jártunk, és mennyire esztétikusan készítettétek el a munkátokat. A térkép lapos összehajtható legyen, s maximum 1x1 méteres.

A térkép értékelése a feladatban közöltek alapján történjék. A legjobbnak értékelt megoldásnál a helynevek mellett fotókat is elhelyeztek.

Vetélkedő a fővárosban

Első közgyűjteményünk alapításának kétszáz éves jubileuma tiszteletére a Honismereti Szövetség, a Magyar Nemzeti Múzeum és az NKÖM országos középiskolás művelődéstörténeti vetélkedőt hirdetett meg az elmúlt év októberében. Kiíróinak célja a nemzet évezredes művelődésének, közművelődésének építőköveit hordozó múzeumok, könyvtárak, levéltárak népszerűsítése volt.

A vetélkedő fővárosi selejtezője és döntője lebonyolítására a Budapesti

Honismereti Társaság kapott felkérést. Több mint kétszáz fővárosi középiskola vehette kézhez a jelentkezési lapot, melyek benyújtási határideje 2001. november 30-a volt. Az egyenként három diákból álló csoportot alkotó iskolai csapatok bejelentkezésük után kapták meg az elődöntő munkafüzetét.

A fővárosi döntőbe az első fordulót sikeresen teljesítő csapatok juthattak be. Azok a csoportok, melyek a helyesen megoldott feladataik révén a maximálisan

elérhető 303 pontból legalább 180-at értek.

A munkafüzet akadályait sikeresen vevő 27 fővárosi középiskolai csapat a személyes megmérettetést igénylő fővárosi döntőn fogja egymás közt eldönteni, hogy közülük kik jutnak majd tovább a regionális döntőbe. Barátságos vetélkedőjűkre április 20-án a Xántus János Idegenforgalmi Gyakorló

Középiskola termeiben fog sor kerülni. Az innen is tovább jutók október 5-én, a Székesfehérváron és Szolnokon egyidőben megrendezésre kerülő területi döntők valamelyikén fognak ismét a bizonyításra lehetőséget kapni.

A vetélkedő országos döntőjére várhatóan október 28-án, a Magyar Nemzeti Múzeumban kerül sor.

A fővárosi döntő színhelye, a Xántus János Idegenforgalmi Gyakorló Középiskola

Lánchíd Kör

A Budavári Önkormányzat és a Hilton Budapest vezetése támogatásával a Lánchíd Kör január 19-én emlékezett meg Julianus barátról. A hagyománnyá vált koszorúzást és a kör elnökének, dr. Mojzes Imrének emlékező szavait egy remekbe szabott előadás vezette be. A Hilton szálló Anjou termében dr. Török József, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem tanára (egyházttörténész) Szent István életművéről beszélt.

Megtudtuk, hogy később is (havonta) rendszeres előadásokra kerül sor a budai várban. Április 24-én délután 1/2 5-kor a Szt. György szobornál megemlékezésre, 5 órától pedig egy előadásra invitálják (dr. Mohos Márta muzeológus; Szt. György-napi megemlékezések) a Budavára Fortuna udvar-Litea Könyvesházban az érdeklődőket a Lánchíd Kör tagjai. (Részletesebb információ: 202-2719, 466-2101)

Kertvárosi élet és a 3-as villamos

Újpesti kertvárosi munkásházaspár múltjának emlékeit nyújtotta be Nagy D. János és felesége a Budapesti Honismereti Társaság pályázatára – pályázati anyaguk a múzeumi kategória megosztott első díját nyerte el.

A városrész majdnem féltéteves kertés-családirészes övezet lakóira jellemző életforma eszközeivel, dokumentumaival találkoztunk ebben az anyagban.

Az életforma kettőssége jellemző erre a vidékre. A kiskert műveléséhez szükséges szerszámok ásó, kap... mellett a permetező berendezések több fajtája is itt van, a ház karbantartásához szükséges kézi-

szerszámokkal kiegészülve. Házi gyümölcs, zöldség termelése mellett, az itt lakók munkásként keresték kenyerüket. A házaspár több évig állt a közlekedési vállalat szolgálatában, villamosvezetőként dolgoztak. Elsősorban újpesti járatok

(10-es, 55-ös és 3-as). Erre utaló emlékek közül említésre méltók egy komplett (téli-nyári) villamosvezetői öltözék, jogsítványok, hordozható vezetőtűlés, jegylyukasztó, ablakkilincs stb. Külön említést érdemel a 3-as villa-

mos napjainkra megszűnt újpesti végállomását ábrázoló keretezett, színezett fotó.

A pályázatra benyújtott anyagok az Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény tulajdonába kerültek.

Sz. M.

Számunk szerzőiről

Dr. Dombóvári Antal tanár, a Rákosmenti Helytörténeti Gyűjtemény vezetője

Gábrriel Tibor történész, a Budapesti Honismereti Társaság titkára

Dr. György Lajosné, az Etele XI. ker. Helytörténeti Gyűjtemény vezetője

Horváth J. András főlevéltáros, Budapest Főváros levéltára főigazgató helyettese

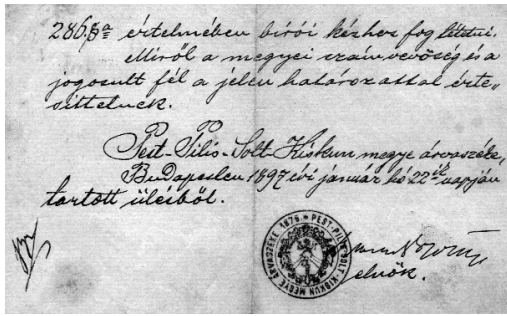
Karacs Zsigmond történész, a Budapesti Honismereti Társaság alelnöke

Mojzes Ildikó, a Rákospalotai Múzeum vezetője

Sándor P. Tibor, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteménye igazgatója

Szöllősy Marianne történész, az Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény vezetője

A Budapesti Honismereti Társaság köszönetét fejezi azoknak a szerzőknek, akik tiszteletdíjukról lemondva segítették a kiadvány megjelenését.

Elsősorban eredeti levéltári dokumentumból állt Gergényi Ede pályázati anyaga, melyet a Budapesti Honismereti Társaság forrásgyűjtő pályázatára nyújtott be – a levéltári kategóriában az első díjat nyerte vele el.

Két jelentős helyi személyiség életét dokumentáló iratok összessége volt ez. Mindkét személy élete szorosan

Nevezetes emberek

kötődik az újpesti városrészhez, s eddig a gyűjteményben nem ismerjük adataikat.

Az egyik dr. Csóka János (szül.: Újpest, 1896.) rendőrezredes, 1941-45 között Újpest rendőrkapitánya személyes iratai, bizonyítványai, életútját szemléltető egyéb dokumentumok kerültek most a helytörténeti gyűjtemény tulajdonába. A fotók, iratok tanúsítják doktori végzettségét, szovjet hadifogságát, onnan küldött levelei fontos kordokumentumok.

Az ipartörténet adaléka Gergényi Andor (szül.: Újpest, 1925.) asztalosmester iratai, számlái, tevékenységére vonatkozó emlékei: névjegykártya, üzletét ábrázoló fotók stb. Ezek lehetővé

teszik az iparos család történetének feldolgozását az átadott keresztlevelek, születési bizonyítványok, névjegykártyák alapján. A pályázati anyag az Újpesti Helytörténeti gyűjtemény tulajdonába került.

sz.m.

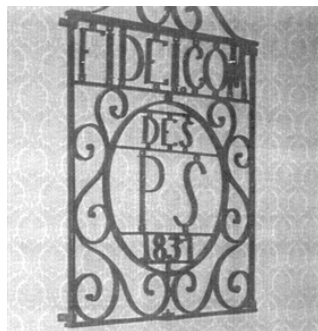
Fotó az 1930-as évekből

Óbudai vasrácsok

A Budapesti Honismereti Társaság „Budapest múltjának emlékei” című pályázatára az 1973-ban lebontott III. ker. Lajos utca 137. számú lakóház folyosókorlátjának betéte érkezett be, az Óbudai Múzeumba – az anyag a múzeumi kategóriában megosztott első díjat nyert.

A korlát bemutatott betétjéről és a lakóhárról a Magyarország Műemléki Topográfiája című sorozat VI. kötete, a Budapest műemlékei II. (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1962) 420. oldalán így ír: Lajos utca 137. Lakóház, Jellege: Zárt sorú U alakú beépítésű egyemeletes lakóház, átalakított klasszicista homlokzattal. Története: 1837-ben épült

az udvari függőfolyosó korlátjában foglalt évszám szerint. Belső: ... Szűk U alakú udvar, az udvari szárnyak előtt kőkonzolos függőfolyosó húzódik, futókutya motívumos pálcaráccsal. Az udvar rövid oldalának középrészén a mellvédrácsban ornamentális betétmező van.

A rács adatai: magasság: 90 cm, szélesség: 70 cm, anyaga: kovácsolt vas, súlya: kb. 25 kg

A rácsbetét a hitbizomány egy különleges, talán egyedülálló bizonyítéka a XIX. század első felének Óbudájáról, valamint a magyarországi kovácsoltvasművéség klasszicista korszakának is tanúja, megőrzendő emlékünkn.

„...A hitbizomány tartalmát tekintve egy adott család számára lekötött olyan vagyon együttest jelentett, amelyet záloggal megterhelni vagy áruba bocsátani nem lehetett. A hitbizományt alapító személy pontosan meghatározta a családon belüli öröklés rendjét. Létrejöttének célja

az volt, hogy a családi birtokot és magát a családot megóvja a széthullástól azáltal, hogy a vagyont mindig egyetlen örökös, rendszerint az elsőszülött fiú kapta. (Az erre vonatkozó törvény a török kiűzése után, az 1687. évi országgyűlésen született, 9. Törvénycikk.)”

A rács tulajdonosa, Dira Ferenc a ház bontásakor a kovácsoltvas munkát megvásárolta, majd a Budapesti Honismereti Társaság pályázatára benevezte. A kovácsoltvas rács az Óbudai Múzeumban került végleges elhelyezésre.

F.: Budapesti Honismereti Társaság

1043 Budapest,
Berda József u. 48.

Ingyenes lapunk kereskedelmi forgalomba nem kerül, megtalálható a budapesti kerületek múzeumaiban, helytörténeti gyűjteményekben és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi fiókjában. Megjelenését a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Nemzeti Kulturális Alapprogram Közművelődési Kollégiuma, a Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány „Karácsony Sándor emlékére” Szakalapítványa, a Fővárosi Önkormányzat Kulturális Bizottsága Közművelődési és Tudományos Alapja és a budapesti kerületek önkormányzatainak támogatása teszi lehetővé.

Felelős szerkesztő: Gábrriel Tibor
Szerkesztőbizottság: Ádám Ferenc, Sándor P. Tibor, Sipos András,
Rédey Pál, Schwarcz Katalin
Kiadja a Budapesti Honismereti Társaság
(1043 Budapest, Berda József u. 48., tel.: 370-0652)
Nyomás: Kolofon Kft., ISSN 1418-4273